

HVEM VAR FAREN?

Spørsmålet om hvem som var faren var det viktigste i historien om Georg "Johannes" Egidius. Selv mente han at han var en sønn av Christian 7. men sikkert visste han det ikke. Sønnen hans, Peter Ulrich Egidius, som vi møtte i Rundt om Drammen nr. 1 i år, der han mintes skolekamerater og deilige damer, skrev ned en god del av det faren hans hadde fortalt fra det danske hoffet.

Av Torkild Alsvik

Alfdan Juel, som var med og stiftet museet, forsøkte å finne ut av dette spørsmålet. Egidius er en del av Drammens historie, for i 1815 ble han tilsatt som tollkasserer her i byen, og her vokste flere av barna hans opp.

Søknader som kilde

Georg Johannes Egidius søkte tollkassererstillinger i årene 1801 - 1803. I hver søknad måtte han gjøre rede for sin bakgrunn. Søknadene finnes seg i det danske Generaltollkammers arkiv. Dessverre er den første og trolig fylldigste søknaden tapt, men han forteller om bakgrunnen sin også i dem som er bevart. Opplysningene i denne artikkelen er stykket sammen fra flere søknader.

Georg Egidius som muligens var sønn av Frederik 5. Legg merke til den framspringende nesen hans. Alle oldenborgerkongene er framstilt med meget spisse neser. Foto Drammens museum.

Alle søknadene er selvsagt rettet til den eneveldige kongen, Christian 7, men vi må huske at han var sinnssyk, og sakene ble selvfølgelig behandlet av andre. Når vi skriver CV i dag, pleier vi ikke å begynne med den tidligste barndommen, men heldigvis gjorde Egidius det, og han hadde grunn til det. Han innledet med å fortelle at han alt 24 uker gammel hadde mistet både far og mor. Videre viste han til "den faderlige nåde Deres Majestet værdigede meg fra min tidligste Ungdom I Foråret 1770 blev jeg som Barn i mit 6te År antaget som Barn ved Deres Majestets Hof og nød min Monarks Nåde i den mest uindskrænkede Grad, så at endog mit Leie var beredt ved Monarkens Seng, og enhver spæede mig den lykkeligste Fremtid. Men aller nådigste Konge! denne min lykkelige Periode varede ei lenger end til 17. januar 1772, da jeg uformodentligen blev bortfjernet fra min Konge og hensat på Christians Pleiehus, dette Armodens yderste Tilflugtssted."

Søknadene forteller at han bodde på slottet i to år; og han har tydeligvis sovet i de innerste gemakker. Den sinnssyke Christian 7 hadde i perioder gutter å leke med. Men for Egidius tok dette meget brått slutt den dagen enkedronningen og Guldberg gjorde statskupp og arresterte kongens mektige livlege Struensee. Da ble Egidius kastet ut - fjernet fra kongen. Enkedronningen og Guldberg skulle tydeligvis ha full kontroll på Christian 7s omgivelser. Dette forteller at Egidius sto kongen svært nær.

Det er forskjell på det Egidius skriver i søknadene og det hans sønn Peter Ulrich mener å huske at faren har fortalt. (Se egen ramme.) Det er vel grunn til å feste en viss lit til det han hadde fortalt sønnen sin, siden historien om eggkokingen var så konkret. I en søknad som var rettet til dem som hadde arrestert Caroline Mathilde, var det ikke noen anbefaling å fortelle hvor nært forhold han hadde hatt til dronningen. Egidius kan altså ha vært ved hoffet mer enn to år.

Skandalene

I 1987 kom boka "Døden på Reperbahn" av Øystein Sørensen ut. Boka handler om skandaler i den danske og den svenske kongefamilien. Et kapittel handler om hvordan Christian 7s sinnssykdom slo ut.

"En dag i april 1771 var over 400 Københavnboere vitne til et selsomt opptrin. Kongen

sto på slottsbalkongen og kastet inventar ned på gaten: møbler, speil, servise, porselensgjensstander, bøker. Til å assistere seg hadde han to gutter som var både tjenerer og lekekamerater. Den ene var en liten neger, den andre var for anledningen dressert opp som soldat.

Opptrinnet gjentok seg tre uker senere ... og i juni ... "har kongen gjort en spasertur med sine Dreng. Da der ikke er flere Møbler tilbage i hans værelse, gjøre de Udfald imod Næstens;..." Slik forteller Øystein Sørensen med støtte i gamle brev.

Christian 7 hadde hatt anfall av ødelegelseslyst allerede i 1767, men da opptrådte han i byens horehus sammen med Støvlet-Cathrine.

Det er imidlertid ikke Christian 7s sykdom vi skal ta opp her, men jeg må spørre: Hvem var den gutten som var utkledd som soldat? Det er nærliggende å tro at det var Georg Egidius, som jo hadde fortalt sønnen at han gikk i uniform. Georg Egidius var i passende alder til å være med på dette. Men vi skal ikke se bort fra at Christian 7 hadde flere gutter å leke med. Slike opptrin kan være grunn nok til at kuppemakerne året etter fjernet Egidius fra slottet. Kongen skulle ikke gjøre flere slike skandaler.

Oppveksten

Egidius visste ikke presist hvor gammel han var, men selv anså han 24. april 1764 som sin fødselsdag, mens sønnen skrev 1763. Årstallet 1764 støttes av et notat på en gammel seddel, og det er brukt på gravsteinen hans.

Tidlig i 1765 ble Georg Egidius satt i pleie i København hos Johan Peter Kjærulf, som da var nygift. Alfdan Juel så også etter i familien Kjærulfs slektsbok. Her sies det at Egidius var sønn av Fredrik 5, og at det var derfor det danske hoffet tok seg av oppdragelsen hans. Men noe bevis for dette finnes ikke.

Isøknadene fortalte Egidius at han i 1772 ble sendt til Christians pleiestiftelse, mens sønnen blander inn familien Kjærulf på dette tidspunktet. Her må vi tro at sønnen har husket feil.

Var Christan 7 faren til Egidius? Christian 7 var 14 - 15 år da Egidius ble født, så det er små sjanser for at han kunne være faren. Det er lettere å tro at Egidius var halvbror av kongen.

Juel undersøkte flere steder for å finne ut av dette farskapet. Landsarkivet for Sjælland kan fortelle at Egidius hadde gått i Helsingør la-

Peter Ulrich Egidius skrev om sin egen far:

Min Fader Georg Johannes Egidius er efter hans eget Opgivende født i Kjøbenhavn den 24 april 1763 uden nogensinde at have haft nogen paalidelig Oplysning, hvem hans Forældre have været.

Som 2 Aar gammelt Barn blev han optaget ved Kong Kristian 7 og Dronning Caroline Mathildes Hof og blev fra den Tid, hvorom han have nogen Erindring, stedse behandlet som en kongelig Prinds; saaledes have han sin lille seng staaende ved Siden af Kongens Seng og tumlede om Morgenen op i Kongens Seng. Om Morgenen fik Kongen bestandig nogle Æg ind ved Sengen, hvor han havde et Sølvfyrfad og kogende Vand staaende, og hvori han selv kogte eller lot koge disse, og naar der da var nogle tilbage og da hardkogte, fik han disse til at trille med paa Gulvet, naar han var paaklædt. Af Dronning Caroline Mathilde, som altid med Kjærlighed tog sig af ham, fik han Dukater at trille med paa Gulvet og hun sad da selv paa Hug paa

Gulvet for at tage imod ham og kyssede og kjærtegnede ham, naar han bragte disse. Han gikk bestandig i en liden uniform med Sabel ved Siden og Netsporer paa sine smaa Safians Støvler.

Nede i Christansborgs Slots Hauge havde han i et af Lysthusene sin lille Pony staaende, hvilken han da stadig benyttede til rideture i Haugens Gange. Som oftest naar Dronningen foretog Kjøreture, havde altid en af Hofdamerne ham paa sit Skjød under Kjøreturen, og efter Hjemkomsten blev han overleveret til sin Amme, hvis Navn han ikke kunde erindre, men hun skulde være en norsk Dame, der siden blev opsendt til Norge, men til hvem han senere aldrig har havt noget Kjendskab.

Ved Hoffet forblev han til sit 9. Aar eller til 17. Januar 1772, da Dronning Caroline Mathilde samt Greverne Struensee og Brandt blev fængslede, paa hvilken Tid han ogsaa

Den en gelske prinsessen Caroline Mathilde ble gift med Christian 7. Hun fødte ham sønnen Frederik, og hun skal altså også ha lekt med Georg Egidius. Hennes skjebne ble at hun forelsket seg i kongens livlege Struensee, som hun også fikk en datter med. Etter Struensees fall ble hun sendt bort og døde etter noen år. Foto fra Svend Cedergreen Bech: Brev fra Dorothea, København 1975.

blev bortført fra Hoffet og blev anbragt hos en Familie Peter og Ulricha Kjærulf, indtil han 1778 14 a 15 Aar gammel blev optaget i Helsingør Latinskoles 3. Klasse.

... I de Aar, han opholdt sig på Regentens, blev han ofte indbudt til baller paa Hoffet, og blev da af de saakaldte blaa og hvide Riddere stedse behandlet som en kongelig Prinds. ...

tinskole. I protokollen her kalles han riktignok Jørgen Hansen Egidius. 3. juni 1778 ble Egidius satt inn i 3. lectie. I 1781 kom han opp i 5. lectie

og året etter i "mesterlectien, da han blev anset for et ungt Menneske af bedste Haab og bedste Naturens Gaver."

I skolens protokoll står det om Egidius: "Jørgen Hansen Egidius født i Kjøbenhavn. Hans fader har vært skipper og efter at have haft en besynderlig skjæbne er han 14 år gammel satt inn i 3. lectie."

Egidius forteller selv om årene fra 1772, da han ble fjernet fra hoffet, og til 1778, da han kom til Helsingør. "Under sygdom og mange slags lidelser tilbragte jeg her (i Christians pleiehus) 7 kummerfulde år, indtil jeg skulde bestemmes til en næringsvei for fremtiden. Min nådige monark bestemte meg til studeringer og ved egen allernådigst forsorg underholdt meg i Helsingørs latinske skole indtil jeg 1785 ble dimmitte-

Kong Christian 7 som lot Georg Egidius sove i sitt sovekammer. Var de far og sønn eller halvbrødre? Legg merke til kongens nese. Foto fra Cedergreen Bech: Brev fra Dorothea.

Christan 6 bygget praktslottet Christiansborg. Det var her Christian 7 drev hærverk, og det var her Georg Egidius bodde et par år. Foto fra: Cedergreen Bech: Brev fra Dorothea.

ret til Akademiet med bedste Karakter."

Alfdan Juel gikk gjennom Christian 7s partikulærkammers regninger - dvs. kongens egen kasse - uten å finne spor av utbetalingene til Egidius mens han gikk i Helsingørs latinske skole. Et forgyves søk.

Egidius fortsatte i søknaden: "Fra denne tid skulde den kongelige understøttelse opphøre. Dog blev meg efter allernådigst ansøgning af hans kongelige nåde tilstået 60 Rdl. for et år."

Etter dette året, forteller Egidius videre, måtte han avbryte studiene pga. pengemangel, og han ble huslærer hos en kjøpmann i Norge. Etter tre år fortsatte han studiene, men han måtte gi undervisning ved siden av for å holde seg i live.

Studietiden

Juel har funnet Egidius i Københavns Universitets matrikkel. Han ble immatrikulert i 1785. I folketellingen fra 1787 fant Juel igjen Egidius. I Rosenborggata bodde "sprogmeister" Hans Adam Krol og hustru Maria Sæbye som var 31 år gammel. Folketellingen opplyser at hos dem

bodde hennes halvbror, student Georg Egidius 23 år gammel.

Juels forsøk på å finne flere opplysninger om henne som kalles halvsøster, lyktes ikke. Hans Adam Krol døde i 1804, og det finnes ikke noe skifte etter ham. Maria Sæbye døde i 1814 uten noe kjent skifte. Men igjen er det noe som peker mot hoffet, for noen av deres barn hadde høytstående personer ved hoffet som faddere.

Hvem var moren?

Etternavnet til Georg Egidius kan også peke mot hoffet. På den tiden Egidius ble født, fantes det en ansatt i dronningens sølvkammer som het Christian Egidius. I 1757 ble han gift med tidligere gemakpige (kammerpike) jomfru Christine Juhl. I 1760 bodde Christian Egidius i Gammel Torv nr 6 i København.

I 1774 søkte han om å få beholde pensjonen på 30 Rdl som hans avdøde kone hadde hatt. Hun må være død tidligere samme år. Kollegiet avslø søknaden, bl a. fordi det var en meget usedvanlig nåde å få en pensjon mens man var gift. Pensjonen hadde hun visstnok fått

fra 1768. Men hele tiden omtales hun som "forrhige gemakpige Juhl", ikke ved navnet Egidius.

På dette stedet slår Alfdan Juel fast at vi trolig må søke Egidius' far i den danske kongefamilien. Siden Christian 7 var bare 15 år gammel da Egidius ble født, mener Juel at faren må ha vært Frederik 5.

Frederik 5 var slett ikke noen pietist, som hans far igjen hadde vært. Tvert imot utviklet Frederik 5 seg til alkoholiker. Han var gift to ganger, men foretrakk etter hvert elskerinner. Han hadde f.eks. fem barn med madam Hansen i årene 1746 -1751. Kongen grep til prostituerte, som han pisket i fylla. En av de prostituerte ble sendt til Hamburg med en klekkelig pensjon.

Øystein Sørensen gjør kort greie for dette, men han nevner ikke noen gemakpige Juhl. Likevel kan det vel godt tenkes at kongen i en rus - som etter hvert ble nokså sammenhengende - har forgrepet seg på en av de ansatte gemakpikene på slottet.

Det ser ut til at Egidius' opphav er omgitt av dekkoperasjoner. Faren ble kalt skipper på latinskolen, Egidius skal ha vært halvbror til Maria Sæbye (Skulle de ha felles far eller felles mor?) og skolepengene hans finnes ikke igjen i regnskapene. I denne sammenhengen kan det være rimelig at hans mor - hvis gemakpige Juhl var moren - omtales i regnskapene med sitt pikenavn og ikke med det etternavnet gutten fikk.

Verken Peter Ulrich Egidius eller Alfdan Juel spør etter Georg Egidius' mor. Det forteller litt om kvinnenes stilling tidligere. Jeg tror imidlertid at tidligere gemakpige Juhl var moren til Georg Egidius, og at de har gitt gutten hennes manns etternavn.

Skilt fra Bragerøens Toldopsyns Contoir. Foto Drammens museum.

I sin oppstilling spør Alfdan Juel bare etter faren. Her er jeg tilbøyelig til å være enig med ham: Det er størst sjanse for at Frederik 5 var faren, selv om vi ikke helt kan utelukke Christian 7. Kunne det være større sjanse for at en sønn ble hentet til kongens gemakker enn en halvbror?

Til Drammen

I åtte år livnærte Georg Egidius seg ved å gi undervisning. Noen eksamen fra Universitetet fikk han aldri, men i 1797 ble han tilsatt ved Christianis oppdragelsesanstalt. (Dette er ikke det samme som Christians pleiehus, der Egidius ble plassert.) Han fikk en regelmessig inntekt, men den var så lav at da han giftet seg

Utsnitt av maleri av H. P. C. Dahm fra ca 1820. Vi ser den hvite tollboden på en holme utenfor Strømsø. Foto Drammens museum.

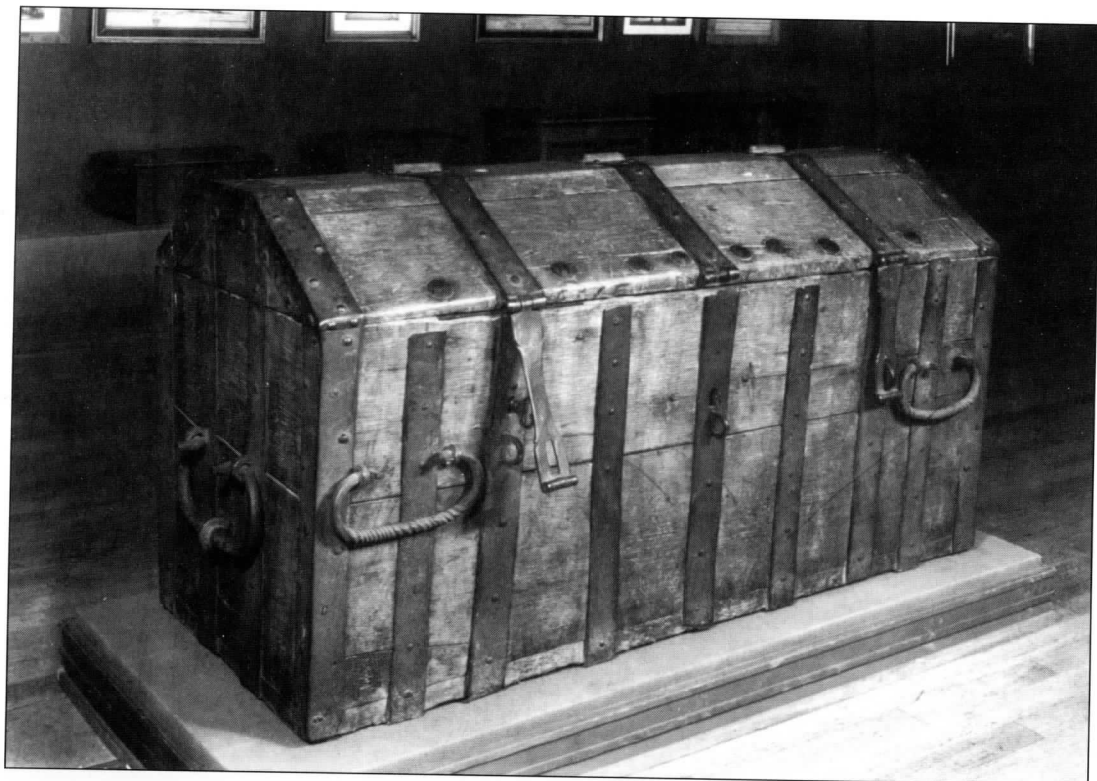
- trolig i 1799 -, måtte han la kone og barn bo på landet hvor det var billigere.

I 1801 begynte han å søke arbeid som tollkasserer eller tollinspektør, og i 1803 fikk han stilling som toll- og konsumsjonskasserer i Fredrikshald (Halden) fra 1. januar 1804. Peter Ulrich regner med at denne utnevnelsen var for å få ham bort fra København. I Fredrikshald ble han til han i 1815 ble utnevnt til tollkasserer i Drammen. Da hadde Norge mistet kontakten med København og hoffet der.

I Drammen vant Egidius borgernes tilitt, slik at han i 1826 ble valgt som varamann til Stortinget. Men da han ble innkalt til det overordentlige storting i 1828, kunne han ikke møte fordi han var under etterforskning for kasseangel ved tollkontoret i Fredrikshald. Egidius hadde kanskje en spesiell grunn til å søke seg bort fra Fredrikshald i 1815.

I 1828 fikk han avskjed med en pensjon på 800 Spd, men denne vedtok Stortinget å sette ned til 600 Spd i 1830. Etter sin avskjed bodde Egidius på Bragernes, hvor hans yngste datter ble født. I 1831 flyttet han til Christiania, og de siste årene bodde han på gården Houboe i Asker inntil han døde i 1840.

Finansdepartementet fant i 1822 ut at det i årene 1814 og 1815 var beregnet gal toll og hevdet at Egidius hadde et ansvar for 7000 Spd. (I disse årene var det norske pengestellet i kaos, og den unge staten var lutfattig.) Egidius nektet å ha ansvar for pengene, men departementet lyktes ikke i å drive dem inn hos kjøpmennene i Fredrikshald. I 1827 etterga departementet 2000 Spd, hvorefter Egidius innbetalte 1000 Spd kontant til statskassen. I sin fattigdom kunne ikke Egidius betale mer.

*Pengekiste fra Drammens tollbod. Den hadde tre låser, som alle var skjult under beslag låst med hengelås.
Foto Drammens museum.*

Familien

Siden slekter er temaet i dette nummeret av Rundt om Drammen, vil vi også fortelle om den familien Georg Egidius skapte. Han giftet seg tre ganger.

Hans første kone var Christiane Frederikke Kerrumgaard. Fødselsdagen hennes er ukjent, og det samme er bryllupsdatoen og dødsdagen hennes. Bryllupet sto trolig i Gladsaxe, hvor deres eldste sønn er døpt. Trolig døde hun i Fredrikshald mellom 1806 og 1814. Juels notater er ikke klare på om de hadde tre eller fire barn: Georg Fredrik, Wilhelmine Petrine og Caroline Christiane. Muligens var det også en Peter Ulrich som døde tidlig.

Den andre kona til Georg Egidius var Helene Margrethe Tambs. De giftet seg i 24. juni 1814, og hun døde på Strømsø 18. mars 1820 33 år gammel. Med henne hadde han fire barn:

Carl Hartvig, Peter Ulrich, Georgine Helene og Frederikka Augusta.

Den tredje kona var halvsøster av den andre kona. Hun het "Marthe" Kristine Tambs, og bryllupet sto 27. juni 1826 på Strømsø. Hun overlevde sin mann og døde i Christiania i 1878. De hadde tre barn: Theodora Adolfine, Eugenie Mathea og Augusta Cathinca.

Litteratur:

Notater i Alfdan Juels arkiv.
Øystein Sørensen: Døden på Reperbahn, Oslo 1987.